

Tomislav GRGUREVIĆ

## BEZ ISPALJENOG METKA

### PODMORNIČKA FLOTILA RATNE MORNARICE PREDRATNE JUGOSLAVIJE U DRUGOM SVJETSKOM RATU

Dok su prije 27. marta 1941. godine podmornice Ratne mornarice Kraljevine Jugoslavije: »Nebojša«, »Hrabri«, »Osvetnik« i »Smjeli« često isplovljavale van Boke Kotorske radi održavanja vježbi i obuke posada poslije ovog vremena, zato da se ne bi narušavala navodna proklamovana neutralnost zemlje, one su boravile u svojoj bazi u Boki, skupa sa svojim matičnim brodom »Hvar«, koji je bio komandni brod podmorničke flotile, kojom je zapovijedao kapetan fregate Mirko Dabović. Podmorničari, kršni, zdravi mladići, posebno birani, jer je život na podmornicama oduvijek bio najteži, dane su provodili u besposlici u luci. Nijesu znali što se oko njih dešava, jer im je bilo strogo zabranjeno da se bave politikom.

Iako je bilo očito da se rat približava, Štab Eskadre, koji je bio u Boki, a u čijem sastavu su bili krstarica »Dalmacija«, tri torpedne divizije, brodovi pomoćne namjene i podmornička flotila nije ništa uradio da se jedinice kojima je zapovijedao pripreme za rat koji se uskoro očekivao. Štab Eskadre nije imao izrađene planove niti studije i elaborate o eventualnoj upotrebi Flote u slučaju rata. Kako Mornarica nije imala ni svoje obavještajne službe, a veza sa Komandom Ratne mornarice, koja se nalazila u Zemunu, bila je loša, u Eskadri se osjećala potpuna neobaviještenost. Jedino što se znalo da se u Jadranskom moru nalaze lake italijanske jedinice, starijih tipova brodova, jer su svi moderniji brodovi bili zauzeti borbama sa Englezima, za odbranu obale, i lake snage u južnom Jadranu radi osiguranja najkraće komunikacije Italija — Albanija.<sup>1</sup>

U dokolici podmorničari su se čudili što ne isplovljavaju kako bi se našli na određenoj poziciji u trenutku izbijanja rata, pogotovo kada se zna da su podmornice imale vrlo veliki akcioni radius, od

---

<sup>1</sup> Jovan Vasiljević: Bivša jugoslovenska RM uoči aprilskog rata 1941. godine. Mornarički glasnik 5/68.

5.000 nautičkih milja. Istina, podmornice su bile starijeg tipa, ali u borbi sa protivničkim trgovačkim brodovima i lakim jedinicama mogle su se korisno upotrijebiti, tim prije što su sve četiri pored torpednog naoružanja, koje im je bilo osnovno, imale i topovsko.

Prema mišljenju kap. b. b. Miroslava Štumbergera, prvog komandanta »Nebojše« i kasnije komandanta Podvodne škole u kojoj su se obučavali i podmorničari, naše podmornice su bile sposobne da se upuste u borbu protiv odgovarajućih neprijateljskih jedinica, pogotovo kada se zna da su naši podmorničari bili dobro obučeni. Međutim, dejstvo pete kolone i neadekvatan komandni kadar, bili su faktori, koji su uticali na to da podmornička flotila nije izvršila niti jedan ratni zadatak.

Mnoge indikacije su govorele da se rat približava. Uveče, 30. marta Štab obalske komande u Splitu uputio je Komandi mornarice u Zemunu telegram čiji je sadržaj nedvosmisleno govorio o zaoštavanju situacije i skorom izbijanju ratnih sukoba. U njemu se obavještava Komanda da su italijanski i njemački konzulat u Splitu naredili svojim građanima najhitniju evakuaciju iz Jugoslavije. Istina, oko 30. marta Flota je primila »Instrukcije za komandanta flote« u kojima su predviđeni određeni defanzivni zadaci vezani za odbranu obale i iznimno su predviđena neka napadna dejstva. Kao krajnje rješenje Ministarstvo Ratne mornarice je predviđalo potapanje flote. Instrukcija je kasnije proslijeđena komandantima mornaričkih divizija ali je po njoj malo urađeno jer je ostavljeno komandantima da cijene kako će je realizovati.<sup>2</sup>

Petog aprila 1941. godine, uveče, Štab Eskadre primio je telegram sljedeće sadržine: »Prema podacima engleske obavještajne službe Njemačka i Italija izvršiće 6. aprila ujutro napad na Jugoslaviju. Preporuča se oprez!« Međutim, čak ni ovo vrlo konkretno i nedvosmisleno upozorenje nije bilo povod za povećanu budnost. Bilo je 22 sata kada je telegram primljen, i poslije provjere, proslijeđen jedinicama. S njim je bio upoznat veći broj komandanata jedinica i ustanova u Boki, među njima i komandant podmorničke flotile Dabović. Međutim, uglavnom se nije preduzelo ništa da se budnost poveća na najveći stepen, niti su obaviješteni svi komandanti najvećih flotnih brodova. Činjenica je da je komandant Treće torpedne divizije, kapetan bojnog broda Vladimir Šaškijević, doznao da je počeo rat dan kasnije, kada je stigao sa svog broda u Kotor, od građanstva, najbolje svjedoči kako je ozbiljno prihvaćena depeša o skorom početku rata. Jedino što je Komanda Eskadre, u pripremi za rat naredila, još nekoliko dana ranije, bilo je izvršavanje predizlokacije flote iz Tivatskog u ostale zalive Boke. Ovo naređenje je dato početkom aprila a izvršeno je uglavnom dan prije početka

---

<sup>2</sup> Mladen Ikica: Ratna mornarica bivše Jugoslavije u ratu 1941. godine. Mornarički glasnik VI/52.

ratnih dejstava. Naveče 5. aprila, umjesto da isplove vani na zadatak, podmornice su se iz Tivatskog preselile u sigurniji Kotorski zaliv. Mornari i veći broj podoficira, kao i vrlo rijetki mlađi oficiri, negodovali su zbog ovakve taktike Komande Eskadre, ali bez uspjeha. Podmorničari su očekivali da će isploviti prema Otrantu, radi ometanja saobraćaja italijanskih konvoja koji su prevozili materijal i trupe u Albaniju i Grčku, i time se pripremiti za početak rata prema Jugoslaviji.

Od četiri podmornice, »Nebojša« je bila najstarija i imala je najlošija ratna svojstva. Počela se graditi krajem prvog svjetskog rata u Engleskoj, na bazi tadašnjih podmorničarskih ratnih iskustava. Njena izgradnja je nastavljena u Brodogradilištu Armstrong Newcastle a prodana je Jugoslaviji 1926. godine, zajedno sa podmornicom »Hrabri«. Obje su imale deplasman u nadvodnoj vožnji 975 tona, a u podvodnoj 1164. Podmornica »Nebojša« imala je samo jedan top od 102 m/m, dok je drugi izgubila u jednom sudaru sa brodom »Prcat« još 1929. godine. »Hrabri« je imao dva topa od 102 m/m, dok su obje podmornice imale kao glavno naoružanje po šest torpednih cijevi kalibra 533 m/m. Nadvodna brzina im je bila 14,7 nautičkih milja, a podvodna 10. Druge dvije podmornice, »Osvetnik« i »Smjeli«, imale su dva topa kalibra 100 m/m i šest torpednih cijevi kalibra 533 m/m, ali znatno manji deplasman: 630 tona u nadvodnoj vožnji i 809 u podvodnoj vožnji. Nadvodna brzina im je bila 14 nm, a podvodna 9, što znači da su bile nešto sporije od podmornica nabavljenih u Engleskoj. Kupljene su u Francuskoj, a izgrađene u brodogradilištu CH-LOIRE-NANTES 1929. godine. Radijus dejstava im je bio 5.000 nautičkih milja, što znači da su dugo mogle da borave na zadatku ne dolazeći u bazu. Očito je da su podmornice, koje su nabavljene u inostranstvu, već u onom trenutku kada su kupljene, bile zastarjele za flotu Engleske i Francuske. To su bile podmornice koje su građene na osnovu iskustava iz prvog svjetskog rata. Međutim, činjenica je da one u vrijeme izbijanja aprilskog rata nijesu bile za staro željezo, te da su se, obzirom na borbeni moral običnih mornara i dijela komandnog kadra nižih činova, mogle vrlo uspješno upotrebiti u borbi sa tadašnjim italijanskim podmornicama, pogotovo kada se zna da su se tada u Jadranu nalazile italijanske podmornice koje su bile starije od naših. One su naročito mogle da dođu do izražaja u izvršavanju ofanzivnih zadataka protiv italijanske trgovačke flote. Međutim, još prije početka rata lansirana je vijest o zastarjelosti flote kojom je peta kolona nastojala da opravda pasivnost flotnog sastava.

Flotilu podmornica su opskrbljivali matični brod »Hvar« od 2.650 tona, čija je brzina bila 8 čvorova, a na kojem se nalazila

komanda Podmorničke flotile i dio rezervne posade i »Sitnica«, koja je imala 400 tona, a kretala se brzinom od 9 čvorova.<sup>3</sup>

6. aprila iznenada je data borbena uzbuna i to u onim trenucima kada su neprijateljski avioni već bili nad Bokom. Podmorničari su u trku posijedali svoje borbene stanice. Sve četiri podmornice bile su vezana jedna uz drugu pri obali u Kotoru u neposrednoj blizini njihovog matičnog broda »Hvar«. Dok su mornari trčali do svojih borbenih stanica, prostrujala je vijest da je počeo rat. Mornari su vjerovali, kada je dato naređenje za isplovljenje, da odlaze na prvi ratni zadatak u borbu protiv italijanskih brodova koji su saobraćali na liniji Italija — Grčka i Italija — Albanija. Razočarenje posada je bilo veliko kada se vidjelo da su podmornice otišle svega nautičku milju daleko, na ranije određena mjesta u Kotorskom zalivu. Podmornice su zaronile na periskopsku dubinu dok su prešle u potpuno podvodno stanje, kada su počela bombardovanja. Prvog dana aprilskog rata četiri eskadrile neprijateljskih aviona napale su ciljeve u Boki Kotorskoj: Tivat, Zeleniku, Kumbor, Dobrotu i brodove na sidrištu u Kotorskom zalivu. Neprijateljski napad prošao je bez štete za brodove, ali se moglo desiti da podmornice stradaju od bombi aviona koji su gađali nadvodne ciljeve u Kotorskom zalivu, pošto su one bile prilično blizu ratnih brodova. Tek uveče, kada su prestala dejstva neprijateljske avijacije, podmornice su se vratile u svoju bazu u Kotor. Tu su ostale čitavu noć, a u svitanje sljedećeg dana ponovo su bile na svojoj poziciji. Interesantno je da su petokolonaši, ili neprijateljski diverzanti, odmah uočili da se podmornice uvijek vezuju na istom mjestu na obali, pa su u moru, baš na tom mjestu, bili postavili paklene mašine. Srećom, njih je bila uočila gradska straža, te su uklonjene. Tih dana ova straža je bila uhvatila i jednog njemačkog obavještajca sa radio stanicom koji je navodio avione. On je predan žandarmeriji, međutim, umjesto da bude strijeljan, sproveden je za Herceg-Novi, a prvih dana okupacije se pojavio u Kotoru.<sup>4</sup>

Neraspoloženje mornara zbog pasivnosti bilo je sve veće. Podmorničarima sa »Hrabrog«, izgledalo je po nekim indikacijama da će uskoro isploviti na važan zadatak. Posada je bila kompletirana, unutrašnjost posebno uređena i donesena posebna hrana i piće. Mornari su se čudili ovakvim »ratnim pripremama«, međutim, komandant podmornice je samo izvršavao naređenje Vrhovne komande, koja je, po svoj prilici, imala namjeru da prebaci dio Vlade, kralja i kraljevsku porodicu ovom podmornicom i razaračem »Dubrovnik« za inostranstvo. Ovo naređenje je kasnije opozvano, a naređeno III hidroplanskoj komandi, koja je bila u Boki, da pripremi 10 hidroaviona za prebacivanje Vlade u inostranstvo.

<sup>3</sup> Slobodan Petrović: Jugoslovenska flota u Boki Kotorskoj u ratu 1941. godine. Pomorski zbornik 9/71.

<sup>4</sup> Sjećanje Slavka Markovića, pukovnika u penziji.

Istog dana, 8. aprila, general Simović, predsjednik vlade, izdao je naređenje o izvršenju pokreta flote prema Grčkoj i njenom priključenju savezničkim mornaričkim jedinicama. Za datum izvršenja bio je planiran 15. april. Zbog kukavičkog i saboterskog držanja većine komandnog kadra flote, ni ovo naređenje nije izvršeno. Umjesto vojničkog naređenja mnogi komandanti su počeli »ubjeđivanje« o potrebi isplavljenja. Oni su samo predlagali bjekstvo saveznicima.<sup>5</sup>

Monotoniju svakodnevnog života poremetilo je 8. aprila naređenje izdato podmornicama »Nebojša« i »Smjeli« da posjednu određene pozicije na liniji Bari — Brindizi — Drač. Ovo je bilo i jedino ofanzivno naređenje koje je izdao Štab Flote u toku aprilskog rata, koji se nalazio na lakoj krstarici »Dalmacija«, u neposrednoj blizini Baošića, a čiji je komandant bio kontraadmiral Milan Domainko.

»Nebojša« i »Smjeli« otišli su na svoj prvi ratni zadatak. Dok su podmornice prolazile Bokokotorskim zalivom, u nadvodnoj vožnji, mornari su im mahali i vikali »Srećno«. Ovu poruku su im uputile i podmornice koje su ostale u zalivu. Svi su oni vjerovali da je došao kraj njihovom skrivanju i da će i oni uskoro isploviti na ratne zadatke.

Podmornice su uskoro došle na naređenu poziciju i počele patroliranje. Danju su zadatke izvršavale u podvodnoj vožnji, na periskopskoj dubini, dok su noću izlazile na površinu. Međutim, njihovi periskopi nikako da otkriju neki od neprijateljskih brodova. Prolazili su dani. Iako su mornari učili da treba da potope sve što im dođe ispred torpednih cijevi nije im se pružila prilika da tu doktrinu primijene u praksi.

11. aprila oko 7 sati, dok je podmornica »Nebojša« bila u podvodnoj vožnji, čuo se šum kojeg su pravili propeleni neprijateljskih brodova. Dva italijanska razarača i četiri torpedna čamca tražili su »Nebojšu« podvodnim električnim lokatorom ispod morske površine. Šum njihovih motora sve se bolje čuo, što je bio dokaz podmorničarima da su im razarači ušli u trag i da će im teško umaći. Odlučili su da se spuste na veću dubinu. Bili su već na 40 metara dubine kada su odjeknule eksplozije prvih dubinskih bombi. U sljedećem napadu bombe su eksplodirale bliže, dok je u trećoj seriji jedna bomba pala blizu podmornice i potisnula je na dvadesetak metara veću dubinu. Nestalo je svijetlo. Pored šupernica na osovini propelera počela je da prodiere voda. Međutim, ovo nije bila najveća opasnost. Mornari su očekivali da ih četvrta dubinska bomba potpuno uništi. Izgleda da su italijanski brodovi poslije bacanja posljednjih bombi prešli iznad podmornice i izgubili kontakt sa njom, te da su naredni napad izvršili nasumice zato je

<sup>5</sup> Velimir Terzić, general: »Aprilski rat 1941.«

sljedeća bomba pala znatno dalje, a eksplozije ostalih čule su se još slabije. Međutim, opasnost nije bila prošla. Postojala je opasnost vraćanja razarača i uspostavljanja kontakta s podmornicom. Zato je komandant, poručnik b. b. prve klase Anton Javoršek, odlučio da pokuša prevariti neprijatelja. Pustio je na površinu dvije tone nafte i hitno se udaljio sa mjesta gdje je ona izbila na površinu. Italijani su likovali. Nafta koja pliva po površini mora po pravilu znači puni uspjeh napadača. Međutim, svako pravilo ima izuzetaka. »Nebojša« je ovoga puta bila rijetka iznimka. Ipak, tokom čitavog dana podmornica je bila na najvećoj dubini a rad motora je svela na minimum. Italijani su otišli.

Sljedećih dana ostali su na određenoj poziciji pošto su djelimično otklonili kvarove nastale kao posljedica napada italijanskih razarača. Danju, dok su plovili na periskopskoj dubini, posmatrali su eskadrile italijanskih aviona kako lete prema našoj zemlji.

14. aprila »Nebojša« i »Smjeli« dobili su zadatak da se vrate u bazu. Pramci ove dvije podmornice okrenuti su prema rtu Oštro, koji se nalazi na ulazu u Boku. Istina, pred sam ulaz trebalo je pažljivo voziti, često mijenjajući kurseve, da bi se pronašli sigurni prolazi kroz minska polja. Dato je i obavještenje obalskim baterijama o uplovljenju podmornica sa izvršenja ratnog zadatka na kome nije ispaljen niti jedan hitac na neprijatelja.<sup>6</sup>

Za to vrijeme ostale dvije podmornice, »Osvetnik« i »Hrabri«, su svaki dan ponavljali isti posao. Uveče isplovljenje za Kotor, a ujutru odlazak na dnevnu poziciju i dan proveden u zaronjenom stanju.

15. aprila »Nebojša« i »Smjeli« stigli su sa izvršenja ratnog zadatka na svoje pozicije sidrenja u Boki Kotorskoj: »Nebojša« u Kostanjicu, a »Smjeli« u Kotorski zaliv. Poslije 13. aprila, kada je bio izvanredno jak napad aviona na Boku i kada su bombardovani Tivat, Kumbor i brodovi u unutrašnjosti zaliva, prestali su neprijateljski avionski napadi.

Tih dana kraj podmorničara išli su ljudi obalom, bacali oružje, mnogi od njih su bježali, a većina je bila ljuta na oficire i njihovu neaktivnost. U odnosu na kopnenu vojsku u mornarici je još uvijek, bar prividno, vladao red. Nespokojstva su povećavala saopštenja radija o neuspjesima naše vojske na svim frontovima. Bilo je jasno da se približava kapitulacija. Posade na podmornicama, izuzev na »Nebojši«, kao da su se unaprijed pomirile sa sudbinom koja ih očekuje: ponižavajuća predaja brodova neprijatelju bez prethodno ispaljenog metka.

Na »Nebojši«, već 15. aprila uveče, održan je na krmi tajni sastanak na kome je donesena odluka da se sa podmornicom pokuša pobjeći saveznicima, te da počne akcija pridobijanja ljudi.

<sup>6</sup> Sjećanje Mirka Popovića, por. kor. Rijeka.

Istovremeno je zaključeno da podmornica ne smije pasti u ruke neprijatelja, nego je u krajnjem slučaju treba potopiti, a zatim pobjeći u planine. Ideju o isplavljenju trebalo je diskretno realizovati da ne bi došlo do protivakcije komande.

Sljedećeg dana komandanti podmornica su pozvani u Štab Flote. Ovdje je okupljenim komandantima saopšteno naređenje komandanta Primorske operativne zone da je sa Njemačkom i Italijom zaključeno primirje, zato vlastita avijacija i protivavionska odbrana ne smiju dejstvovati. Sve jedinice moraju ostati na svojim mjestima. Najstrože je zabranjeno bilo kakvo razaranje pod prijetnjom smrtno kazne. Istaknuto je da je neophodno održavati red i disciplinu u svim jedinicama. U Komandi su se plašili da neke jedinice ne odu saveznicima, zato je odlučeno da se povuku navigacione karte, navodno da bi se zamijenile novim. Međutim, cilj je bio sasvim drugačiji: onemogućiti isplavljenje jedinice, jer bez karata bilo je nemoguće proći kroz minska polja postavljena na ulazu u Boku i sigurno doploviti do saveznika. Kada su se vratili komandanti su naredili zbor posada na kojima su prenijeli naređenja viših komandi. Saopšteno je da protivavionska oružja treba raspoređiti, izvaditi zatvarače i zaključati ih u municione komore.<sup>7</sup> Istovremeno se trebalo raditi na predaji podmornica neprijatelju zbog čega je posada morala da se uredi i dotjera odjeću. Na podmornici »Smjeli« jedan broj mornara je tražio obrazloženje zašto da se podmornice predaju neprijatelju i zbog čega nijesu isplavili, ali su ih ušutkali riječima da je njihov zadatak da izvršavaju svoju vojničku obavezu. Na podmornicama »Hrabri« i »Osvetnik« takođe je bilo pojedinaca koji su tražili pristalice za isplavljenje, međutim, očito je bilo da se nije moglo krenuti van Boke bez određenog broja podoficira i oficira. Navigacija na podmornicama je otežana, pogotovo na otvorenom moru, a uz to je trebalo imati i tačne pozicije minskih polja, postavljenih na ulazu u Boku. Onaj koji nije imao tačne kurseve prolaza kroz njih vodio je podmornicu u sigurnu propast.

Na »Nebojši« pobornici bjekstva održali su još jedan sastanak na kome je dogovoreno da se do posljednjeg trenutka izvršavaju sva naređenja komandanta, da se ne bi prije vremena otkrio pokušaj bjekstva. »Nebojša« je stigla u Kotor 16. aprila prije podne. Čekao se samo pogodan trenutak da se donese konačna odluka o bjekstvu. »Pobunjenicima« se ta prilika ukazala kada je komandant pozvan u Štab Flote. Odmah je odlučeno da podmornica isplovi. »Nebojša« je spustila sidro nekoliko stotina metara dalje radi konačnog dogovora o odlasku. Za to vrijeme na obali se bilo skupilo mnoštvo svijeta jer su u međuvremenu građani bili saznali za namjeru »Nebojše«. Istovremeno su »parlamentarci« vodili pre-

<sup>7</sup> Sjećanje Vida Cvjetkovića, Herceg-Novi.

govore sa poručnikom bojnog broda Mitrovićem radi njegovog preuzimanja komande nad »Nebojšom«. Na zboru posade je rečeno da se sprema bjekstvo, uprkos priča o miniranju izlaza iz Boke, i o tome da su jake neprijateljske jedinice spremne da dočekaju svaki brod koji izađe iz Boke. Otvoreno su iznijete i ostale mnogobrojne teškoće. Naglašeno je da se niko neće tjerati silom da izvrši svoju obavezu prema domovini i narodu. Nastalo je kolebanje ljudi. Tada je rečeno da oni koji žele ići treba da se izdvoje na desnu stranu palube. Uskoro je na tu stranu stalo petnaestak ljudi. Među njima bila su i tri mašinska podoficira i dva oficira. U međuvremenu stigao je komandant podmornice Anton Javoršak. Odmah je sazvao posadu i suprotstavio se bjekstvu.

Dok je on govorio upravo su sletjela dva engleska »Sandrerlenda« kod Perasta, koji su nešto kasnije uzletjeli. Podmornica je opet pristala uz obalu. Posla je bilo napretek. Trebalo je obavijestiti okolne baterije o isplavljenju da ne bi zabunom otvorile vatru, a istovremeno pokušati dovesti još kojeg podmorničara na podmornicu. Treći oficir je otišao na matični brod »Hvar« i tamo među rezervnom posadom pronašao trojicu-četvoricu, koji su pristali da dođu. U međuvremenu na »Nebojšu« je došao njen nekadašnji komandant Đorđe Mitrović.

Bilo je oko 18 sati kada je komandant dao komandu: »Na vez!«

Posada je došla na predviđena mjesta. Poslovi otplovljenja su se normalno odvijali, iako je na podmornici ostalo manje od polovine posade tako da je svaki mornar morao da radi više poslova.

Podmornica je zaplovila prema Podvodnoj školi u Kumboru, u Hercegnovskom zalivu, gdje se trebala snabdjeti potrebnim materijalima, a potom da u određeno vrijeme isplavi iz Boke. Dok su prolazili pored Markovog rta, u Kotorskom zalivu, podmornica »Hrabri« nešto je signalizirala. Signalista je uskoro domio telegram. On je glasio: »Hrabri« vam želi srećan put i mnogo uspjeha!«

Kotorski zaliv ostao je za »Nebojšom«. Na brodu je još bio stari komandant. On je davao posljednja upozorenja onima koji su odlučili da isplove:

»Postavljena su nova minska polja (koja mi nemamo ucrtana na karti. Što da radite? ... Ipak, najbolje je da vozite ivicom starih minskih polja, jer nova nijesu, sasvim sigurno, postavljena odmah do ranije položenih.«

A onda još jedna nepredviđena okolnost. Na »Nebojšu« je došao veliki broj vojnika raznih specijalnosti koji su odlučili da bježe. Podmornici je trebala posada, ali ne ovakva. Ipak, na njoj je ukrcano, skupa sa članovima posade, ukupno preko 70 ljudi,



a normalno je bilo 56. Stiglo je i saopštenje da su između 21 i 22 sata otvorene protivpodmorničke zapreke i da »Nebojša« može da isplovi.

»Nebojša« je krenula. Uskoro su prošli rt Oštro. Na brodu je zavládala tišina. Tek su isplovili a već velika opasnost: prolaz kroz minsko polje. Šanse da se izbjegnú položene mine nijesu bile baš velike. Zato su oni koji su bili svjesni opasnosti strahovali. Sat kasnije komandant je odahnuo. Prva velika prepreka, minsko polje na ulazu u Boku, ostala su za podmornicom. Sve do svitanja »Nebojša« je plovila po površini, ali bez svjetala, a onda je zaronila. Plovila je kursom 165° brzinom 9 čvorova prema Kefaloniji. Još nije bila pala odluka gdje krenuti.<sup>8</sup>

Za to vrijeme komandanti ostale tri podmornice »Osvetnik«, »Hrabri« i »Smjeli« požurivali su posadu da što bolje uredi brodove da bi u što urednijem stanju bili predani neprijatelju. Tjerali su ih da se operu i obriju, te da ispeglaju odijela. Kao da su se spremali za kakvu svečanost a ne za sramnu predaju. Mornari su protestovali, ljutili se, a neki od njih odbijali su da izvrše naređenja. Neki od njih su čamcem izbacili dio naoružanja, onog lakog, i izvjesnu količinu municije. Spremali su se za kasnije aktivnosti. Onda se čula eksplozija u Tivatskom zalivu. Bilo je to dizanje u vazduh razarača »Zagreb«, koje su izvršili poručnici bojnog broda Spasić i Mašera, i skupa sa razaračem pošli na morsko dno.<sup>9</sup>

Nešto kasnije stiglo je naređenje da sve podmornice stignu u Kotor. Trebalo je da se, kao uostalom i sve druge jedinice Ratne mornarice, koje su se nalazile u Bokokotorskom zalivu, pripreme za ceremoniju svečane primopredaje između Jugoslovenske ratne mornarice i Italijanske ratne mornarice. Komandni kadar je izvršavao, bez imalo griže savjesti, još jednu, ovog puta posljednju sramnu direktivu Staba Flote, odnosno Ministarstva mornarice. Za njih, naviknute na slijepu poslušnost, i ovo je naređenje bilo kao svako drugo. Međutim, posade jedinica su drugačije mislile. Nije bio rijedak slučaj tada susresti čovjeka, običnog mornara, gdje plače od stida kakvu sudbinu doživljava jedna flota u koju je narod vjerovao. I dok su se podmornice spremale za predaju, puške, bombe i meci su se krijući iznosili vani i sakrivali. Mornari su znali da ima snaga koje će pokrenuti narod u borbu.

17. aprila sve do noći »Nebojša« je vozila u podvodnoj vožnji, a kada je pala noć stara podmornica je izronila na površinu. Tada su mornari imali jedine trenutke odmora, jer kako je krenulo svega dvadesetak podmorničara, čitav posao se odvijao u jednoj smjeni. Mnogi su radili poslove koje nikad ranije nijesu obavljali na podmornici.

---

<sup>8</sup> Sjećanje Mirka Popovića.

<sup>9</sup> Sjećanje Ilije Marinovića, Kotor.

U toku čitavog dana još nije bila pala odluka gdje pristati. U obzir su dolazila tri ostrva: Krf, Krit ili Malta. Zapravo, Malta je bila posljednja alternativa samo u slučaju da su grčke luke okupirane od neprijatelja. Prva varijanta bila je Krf. Zbog ovoga čim su isplovili na površinu počeli su slušati radio vijesti ne bi li nešto čuli o sudbini ostrva na koja su planirali pristajanje. Kako ona nijesu pominjana u radio vijestima ispravno su zaključili da još nijesu pala u ruke neprijatelja.

18. aprila »Nebojša« je zaronila još u svitanje i ostala u zaronjenom stanju čitav dan. Kako je bila preopterećena, vozila je brzinom manjom od 10 čvorova. Posada je redovno izvršavala zadatke, iako je procenat vlage bio dostigao kulminaciju.

Istog dana na obali u Kotoru nalazile su se vezane bokom jedna uz drugu ostale tri podmornice Ratne mornarice Kraljevine Jugoslavije: »Hrabri«, »Smjeli« i »Osvetnik«. Italijanske trupe već su bile stigle u Kotor. Komandant mjesta, poštujući naređenje više komande, dočekaio ih je ispred gradskih vrata i predao im grad. Nije izostao ni svečani govor. I flotu je trebalo predati prema tačno utvrđenom protokolu. Zato su neki oficiri požurivali mornare da što bolje pripreme brodove. Italijani su bili na obali. Sa podmornica su mornari mnoge stvari bacali u more, a jedna grupa je bila posebno zadužena da slomi neke vitalne sprave jer je duže vremena, prema kazivanju očevidaca, u unutrašnjosti čula lomljava.

Uskoro je počela ceremonija predaje, koja je izvršena uz zvuke trube, dok su se sa brodova skidale jugoslovenske, a isticale italijanske zastave. Italijani su slavili još jednu »pobjedu« svoje »nepobjedive armade«. Tom slavlju nije ništa smetala činjenica što su »pobijedili« bez ispaljenog metka. Kada su podignute zeleno-bijelo-crvene zastave, počele su salve topova. Rijetki simpatizeri Italijana su zapljeskali, dok su oficiri u stavu mirno pozdravljali dizanje italijanske zastave.

Tako je, »umrla od stida«, dio flote kraljevske Ratne mornarice, koji se nalazio u Boki Kotorskoj, a koji se tada našao u Kotoru. Uskoro su sa oplata prebrisana naša imena a stavljena italijanska. Podmornica »Smjeli« dobila je italijansko ime »Baimonti«, a »Osvetnik« ime »Rismondo«. Nemamo podataka, što je bilo sa trećom podmornicom »Hrabri«. Ovo je obavljeno vrlo svečano, po protokolu, uz prisustvo kumova, oficira, političara.<sup>10</sup>

Podmornica »Nebojša« je za to vrijeme vozila prema grčkim ostrvima. Još nije bila donesena odluka gdje svratiti. Uostalom, nije trebalo posebno žuriti jer su još bili daleko od tačke gdje je trebalo mijenjati kurs. Srećna je okolnost bila što nijesu bili sreli niti jednu italijansku ratnu jedinicu na moru. Bili su već davno prošli

---

<sup>10</sup> Jovo Nakićenović: Sudbina ratnih i pomoćnih brodova bivše RM. Mornarički glasnik 1/72.

svetionik Fano, kojeg su ipak prepoznali, iako je sada imao drugačiji izgled a noću nije davao signale. Očito je da je i ovdje važio ratni režim svetioničkih signala.

Još nije bila razriješena dilema gdje pristati. Međutim, sticaj okolnosti uticao je da se odluka brzo donese. Kada je podmornica bila u blizini grčkog ostrva Kefalonija izbio je požar. On je brzo lokalizovan, ali žiro kompas, bez kojega se ne može zamisliti navigacija, bio je pokvaren. Nije reagovao na promjene kursa. »Ratno vijeće« je dugo zasjedalo a onda je donesena odluka da se pod zaštitom mraka priđe obali, za koju se nije znalo u čijim je rukama, te da se uspostavi veza sa kopnom. Spušten je čamac. U njemu se našlo nekoliko mornara koji su po cijenu velikog rizika trebali izvršiti zadatak. Dogovoreno je da ih čekaju do 12 sati tog dana na određenoj poziciji, a ako se do tada ne vrate, »Nebojša« je trebala da nastavi neizvjesnu vožnju. Čim se čamac odmakao podmornica je zaronila na periskopsku dubinu i nešto malo promijenila poziciju. Nešto kasnije na brodskom prisluškivaču šumova čuo se zvuk propelera. Poslužilac periskopa nije vjerovao svojim očima. Pred sobom je imao brod sa jugoslovenskom zastavom. Odmah je komandant donio odluku o izronjenju. Ispražnjeni su tankovi. Poslije duže vremena »Nebojša« je bila danju na površini. Počeli su mahati prema našem brodu. Bila je to topovnjača »Durmitor«. Umjesto pozdrava, »Durmitor« im je poslao upozorenje: »Oprezno vozite jer se nalazite u minskom polju. Idite prema nama da vam damo pilota koji će vas uvesti u luku! Dobro nam došli!«

Uskoro je »Nebojša« stigla do »Durmitora« na kojem su bila i tri mornara sa podmornice koja su bila ostala u domovini. Na topovnjaču se ukrcao komandant koji je otišao u luku da javi dolazak, a »Nebojša« je vođena pilotom uplovila u dno jedne uvale. Odjednom se oko podmornice skupilo mnoštvo čamaca i jedrilica. Muškarci su se srdačno rukovali sa mornarima. Uveče je podmornica pristala u luku Argostoli.

Ovdje se saznalo da u Pireju postoji odred jugoslovenske vojske. Ovo je bio razlog da svi vojnici »suvozemci« krenu u Pirej, dok je podmornica uzela neke od prekobrojnih članova posade »Durmitora«. U međuvremenu, sa posadom »Durmitora« postignut je dogovor o zajedničkoj vožnji prema Kritu, za kojega je bilo sigurno, da je u savezničkim rukama. Prema dogovoru, topovnjača čim stigne obavijestiti lučke vlasti o dolasku »Nebojše«. Utvrđena je pozicija čekanja »Nebojše« kao i sistem signalizacije.

Od Kefalonije do Krita vodila su dva pravca: unutrašnji, nesigurniji, jer je »Nebojša« mogla da bude napadnuta od grčkih baterija i brodova, ili da naiđe na mine, ili vanjski koji je bio neznatno duži, ali sigurniji. Kako je bio pokvaren kompas, odlučeno je da se plovi unutrašnjim pravcem. 22. aprila »Nebojša« je isplovila za Krit. Plovilo se u dubini od 30 metara. Dva dana kasnije

podmornica se našla pred Antikiterom, malim ostrvom ispred Krita. »Nebojša« je zastala na određenoj poziciji, ali kako nije došao »Durmitor« da je dočeka odlučeno je da se krene u luku Sudabej. Kako se nije znalo da li je luka minirana, podmornica je iskoristila prolazak jednog engleskog razarača i vozeći za njim u brazdi, prevalila nekoliko milja. Uskoro je naišao jedan grčki razarač koji je dao podmornici osnovne podatke o prolazu, a onda se izvinuo na hitnom odlasku jer je morao u određenom intervalu da bude na utvrđenoj poziciji. »Nebojša« je pristala u luci uz bok grčke podmornice »Papanikolis«. U luci su bile još naše topovnjače »Durmitor« i »Kajmakčalan«, kao i deset hidroaviona koji su pobjegli iz Boke. Komandant je zatim prenio saveznicima izjavu posade o spremnosti da se bore u redovima saveznika protiv zajedničkog neprijatelja. Nešto kasnije pojavili su se neprijateljski avioni. Poslije njihovog odlaska »Nebojša« je promijenila vez. Oko 15 sati neprijateljski avioni su napali luku. Bombe su padale u luku na mjestu gdje su se prije nekoliko sati nalazile podmornice.

Ipak, neprijateljski avioni pogodili su jednu krstaricu, te jedan brod od 10.000 tona i skladište na obali. Uskoro je javljeno da komandant treba da dođe u savezničku komandu. Kada se vratio prenio je prvo naređenje engleske komande. Trebalo je pratiti grčki brod »Desto«, u kome se nalazio veliki broj ranjenika i izbjeglica, do Aleksandrije. Bio je to prvi ratni zadatak »Nebojše« pod savezničkom komandom. Ona je plovila nešto lijevo, pozadi broda, dok je grčka podmornica »Papanikolis« bila desno i nešto naprijed. Bio je to 25. april, u 18 sati, kada je konvoj krenuo. Bilo je dogovoreno da se pratnji nešto kasnije pridruže topovnjače »Durmitor« i »Kajmakčalan« koje su išle skoro tri puta većom brzinom od brzine kretanja konvoja, pa su ih zato mogli lako stići.

I baš kada su izgledali najviše sigurnim umalo da »Nebojša« nije stradala. Mornari su primijetili engleski razarač i radovali se susretu sa njim. Međutim, on je odmah otvorio vatru na našu podmornicu. Posada razarača je mislila da je to kamuflirana neprijateljska podmornica, jer je »Nebojša« bila engleski tip podmornice kakvih tada nije bilo u tim vodama. Komandant je odlučio da ne zaronjava nego da signalizacijom opomene razarač. Uskoro je nesporazum otklonjen. Srećom niti jedan metak sa razarača nije pogodio podmornicu. Kada je konvoj došao do rta Sidero uzeo je kurs 150°, koji vodi prema najvažnijoj egipatskoj luci, Aleksandriji. Dalje putovanje teklo je bez većeg uzbuđenja. Konvoj je 27. aprila stigao u Aleksandriju.

Mornari u ovoj luci, koja je tada bila jedna od najvažnijih ratnih luka Engleske na Mediteranu, bili su obaviješteni da stižu neke jugoslovenske jedinice. Zato su mnogi od njih srdačno pozdravili jugoslovenske »bjegunce«. Uskoro je dobijeno naređenje da »Nebojša« pristane uz »Middwey«, komandni brod Prve engleske

podmorničke flotile. Dva sata kasnije posada »Nebojše« smještena je u ovaj brod. Mornari su se u njemu teško snalazili, nenavikli na rashladne uređaje, tuševe, zasebne kabine. Svi podmorničari su ljekarski pregledani, a komandant Prve podmorničke flotile razgovarao je sa njima. Bio je iznenađen kada je doznao sa koliko malim brojem ljudstva su izvršili zadatak i doplovili od Boke do Aleksandrije. Čestitao im je pred postrojenom posadom na »Mid-dwey«-u.<sup>11</sup>

Mornari sa »Nebojše« danima su se odmarali, jer je podmornica po mišljenju Engleza bila nesposobna za izvršavanje ratnih zadataka. Napadni periskop joj je još ranije bio pokvaren a kasnije i žiro-kompas. Imale su i niz drugih kvarova. Željni ratovanja članovi posade su tražili od Engleza da što prije uzmu na popravak njihovu podmornicu. Međutim, stara »Nebojša« nije mogla dobiti prvenstvo popravke.

Dok je »Nebojša« provodila svoj prvi mjesec u Aleksandriji, ostale tri podmornice »Hrabri«, »Smjeli« i »Osvetnik« otplovile su iz Boke prema Puli. Sada se na njima vijala italijanska ratna zastava i upravljala italijanska posada. Tamo je ove podmornice trebalo remontovati. Sama činjenica da su se one morale popravljati, te da ih Italijani nikad nijesu upotrijebili među podmornicama »prve borbene linije« bila je potvrda mnogima za tvrdnju o zastarjelosti Podmorničke flotile Kraljevske Ratne mornarice. Istina, Komanda Ratne mornarice Kraljevine Jugoslavije bila je sklopila ugovor sa Njemačkom o nabavci šest novih podmornica, čak je i platila avans, ali te su podmornice kasnije zaplovile pod njemačkom zastavom. I tako je počelo »putešestvije« naših podmornica koje su istakle bijelu zastavu. »Baimonti« (»Smjeli«) i »Rismondo« (»Osvetnik«), pretvoreni su u podmornice za obuku italijanskih podmorničara u Puli. Danima su one vršile svoj jednolični posao i pripremale nove podmorničare, koji su zamjenjivali poginule. »Hrabri« je raspoređen po dolasku u Pulu.

Čudnom igrom slučaja i »Nebojši« je bila namijenjena ista sudbina. Kada je konačno izvršen remont, dat joj je zadatak da vrši obuku engleskih nadvodnih jedinica u borbi protiv podmornica. Po dvadesetak sati dnevno »Nebojšu« su otkrivali razarači, lovci podmornica, topovnjače. Za vrijeme vježbi podmornica je plovila 20 — 30 metara ispod površine i vozila u određenim pravcima. Tako je bilo sve do oktobra mjeseca, kada joj je dat novi zadatak da se na njoj vrši obuka komandosa koji su vježbali iskakanje na nepoznatom terenu. Posada »Nebojše« je i te zadatke časno izvršavala. Time je dala svoj skromni doprinos pobjedi saveznika.

Uskoro su počele da među posadom prodiru vijesti o borbi u zemlji. Dok su zvanični vladini predstavnici govorili o »herojskom

<sup>11</sup> Sjećanje Mirka Popovića, por. kor. Rijeka.

otporu« generala Draže Mihailovića počela je među našim mornarima, raznim kanalima, da prodire prava istina o tome ko vodi borbu protiv okupatora. Ona se nije mogla sakriti. Posade su brzo saznale da je Draža izdajnik, te da su Titovi partizani ti koji uspješno tuku neprijatelja i domaće izdajnike.

Izbjeglička vlada je formirala u Aleksandriji bazu »A« u čiji su sastav ušle topovnjače »Durmitor« i »Kajmakčalan«, »Nebojša« i manji mornarički odred. Na ovim brodovima bilo je 26 oficira, 28 podoficira i civilnih lica i 45 mornara. Oni su se nalazili pod zapovjedništvom glavnokomandujućeg na Mediteranu. Međutim, Englezi nijesu imali dobro mišljenje o našem odredu. Engleski major F. Kričilej, delegat pri Jugoslovenskom ministarstvu vojske, u jednom svom izvještaju Vrhovnoj komandi iznosi mišljenje da je Mornarički odred, kojem pripada i »Nebojša« zastareo i zapušten, te da ga zato treba rasformirati jer od njega nema nikakve koristi.

Kraljevska vlada je po svaku cijenu htjela da ojača flotu iz političkih razloga, dok joj je manje bilo stalo koliko je ta flota bojevno spremna. Zato je tražila od Engleza da joj daju još jednu podmornicu i jedan razarač. U međuvremenu prikupljali su se drugi razni brodovi koji su ušli u sastav Ratne mornarice Kraljevine Jugoslavije. To što se radilo o plovnim jedinicama, koje se nijesu mogle u borbi upotrijebiti malo je kome smetalo. U jesen 1943. godine Jugoslovenska pomorska komanda u Aleksandriji imala je u svom sastavu pored nekoliko trgovačkih brodova i brodova specijalne namjene i ratne jedinice »T-1«, »T-5«, »Kajmakčalan«, »Durmitor«, »Nada«, minonosce: »Mljet« i »Meljine«, te podmornicu »Nebojša«.

Život u jedinicama Ratne mornarice Kraljevine Jugoslavije nije bio težak jer su samo rijetko učestvovala u borbama protiv neprijatelja. Mornari su bili stalno zavaravani da će uskoro uzeti učešća u borbi protiv Nijemaca. Podoficiri i oficiri su imali odlične plate, dva-tri puta veće od engleskih oficira. Pa ipak, oni su bili nezadovoljni, jer se većina njih htjela boriti protiv neprijatelja.

Stanje pune neizvjesnosti i razočarenja stvaralo je nezadovoljstvo među mornarima sa »Nebojše«. Ono se još više pojačalo kada su počele stizati vijesti o velikim uspjesima Titovih partizana, koji su već u jesen 1943. godine bili oslobodili znatan dio zemlje. Istovremeno, konačno je izašla na vidjelo, i pored svih mjera koje je preduzimala izbjeglička vlada, izdajnička uloga Draže Mihailovića. Nezadovoljstvo, zbog politike Kraljevske vlade i pasivnosti flote, koja umjesto da pomogne u borbi za oslobođenje Jugoslavije leži usidrena u raznim lukama, pretvorilo se u bunt. Poručnik fregate Aleksandar Marković, krajem 1943. godine, uputio je otvoreno pismo Kaseju, ministru Velike Britanije, u kome se traži da britanska vlada ispita i u obliku zvaničnog kominikea objavi svim vojnim vlastima na Bliskom istoku pravo stanje u Jugoslaviji.

Na kraju ovog pisma Marković traži od britanskih vlasti da dozvole Jugoslovenima na Bliskom istoku da se slobodno izjasne pod čiju jugoslovensku komandu žele da se stave: Narodnooslobodilačke vojske ili generala Mihailovića. Kako je ovo pismo pisano u ime većine mornara i oficira, među kojima i onih sa »Nebojše«, ono je najbolja ilustracija želja i raspoloženja mornara koji su »bez krivice krivi« postali žrtva kombinacija izbjegličke vlade.<sup>12</sup>

Mornari sa »Nebojše« su u nekoliko navrata protestovali zbog pasivnosti i činjenice da je izbjeglička vlada prikrivala pravo stanje u Jugoslaviji. Zato je grupa od petorice, koju je predvodio poručnik Ladislav Šenk, odlučila da pobjegne krajem 1943. godine sa »Nebojše« i da na taj način javno iskaže svoje neslaganje sa politikom izbjegličke vlade. Bjegunci su se dobrovoljno javili u logor Helopolis, kod Kaira, koji je u tim krajevima predstavljao jezgro pobune protiv izbjegličke vlade. Odatle su otišli do Aleksandrije, zatim u Port Said i konačno u zbjeg u El Šat, gdje je bila na obuci jedna veća jedinica NOVJ, veličine bataljona. Njoj su se odmah pridružila petorica mornara sa »Nebojše«, koji su zatim, početkom 1944. godine, došli na Vis gdje su prvi put obukli partizanske uniforme.<sup>13</sup>

Ma koliko izbjeglička vlada nastojala da mornarički sastav popunjava sebi odanim ljudima uskoro je došlo do otvorene pobune sastava Mornarice Kraljevine Jugoslavije u Aleksandriji. Tada se većina mornara izjasnila za NOVJ. Jugoslovenska vlada, nemajući snage da se bori sa napredno orijentisanim mornarima, odlučila je da čitav sastav prebaci na Maltu, kako bi mornari u utvrđenoj i dobro branjenoj bazi bili odvojeni od revolucionarnih vrenja u Jugoslaviji. Na Maltu je stigla i »Nebojša«. Njena posada je popunjena ljudstvom regrutovanim u Italiji.

I tako su prolazili dani mornarima sa »Nebojše«. Njima je izgledalo nešto »vedrije« proljeće 1944. godine, kada se Čerčil izjasnio za operacije brodova izbjegličke vlade u Jadranu, ali je tek avgusta 1944. godine sporazumom u Kazertu usvojen stav da Ratna mornarica Kraljevine Jugoslavije, uz određene modalitete, prelazi u sastav Mornarice NOVJ. Kasnije su predstavnici kraljevske vlade nastojali da, uz zaštitu britanske sile, izigraju sporazume u Kazertu i Visu. Oni su tražili da na čelu mornarice bude njihov čovjek, što logično, pregovarači u ime NOVJ nijesu prihvatili.<sup>14</sup>

Uskoro je došao kraj rata, koji je »Nebojšu« zatekao na Malti. Prošao je rat a da iz njenog topa nije ispaljen metak na neprijatelja. Nijedno torpeda iz šest njenih torpednih cijevi nije

---

<sup>12</sup> Dušan Plenča: Međunarodni odnosi Jugoslavije u toku drugog svjetskog rata, Beograd 1962.

<sup>13</sup> Ladislav Šenk: Oficir sa Nebojše, Politika 27. I 1974.

<sup>14</sup> Dušan Plenča: Međunarodni odnosi Jugoslavije u toku drugog svjetskog rata, Beograd 1962.

upućeno protiv neprijateljskih brodova. Mornari su se izležavali na Malti, primali plate i čekali da što prije dođu u domovinu. Dok su još bili na Bliskom istoku i mogli bježati, ovdje na ostrvu, daleko od bilo kakvog kopna, nijesu na ovo mogli ni pomišljati. Kada je marta 1945. godine vraćen DF Jugoslaviji njihov matični brod »Hvar«, skupa sa četiri remorkera, vjerovali su da će i oni uskoro zaploviti prema Jugoslaviji. Međutim, takvo naređenje je dato tek decembra 1945. godine.

»Nebojši«, koja je bila prva podmornica bivše Jugoslavije, pripala je čast da bude i prva podmornica socijalističke zemlje. Ona je petnaest godina, poslije povratka, izvršavala svoje zadatke. Na njoj su obučene stotine mladih podmorničara koji su kasnije uspješno vodili, a i danas vode, našu novu modernu podmorničku flotilu.

Ostale tri podmornice Ratne mornarice Kraljevine Jugoslavije nijesu dočekale kraj rata. O tome što je bilo sa podmornicom »Hrabri«, poslije kapitulacije Jugoslavije, kada su je preuzeli Italijani, nema podataka u dostupnim našim i italijanskim izvorima. Ostale dvije podmornice su bile neko vrijeme u Puli, a zatim su otišle u La Speciju gdje su ušle u sastav jedinica Protivpodmorničke škole. »Smjeli« je potopljen u ovom gradu, prilikom kapitulacije Italije, 9. septembra 1943. godine, a samo pet dana kasnije na Sardiniji je stradao »Osvetnik«.<sup>15</sup> Sa njim je nestala i posljednja podmornica Kraljevine Jugoslavije koje su Italijanima predate 17. aprila u Kotoru.

Brojne generacije podmorničara okupile su se u Puli na posljednji ispraćaj drage im »Nebojše«, koju su zvali »dobra stara baka«. Istina, ona je 1945. godine dobila novo ime »Tara«, ali svi podmorničari su znali da se ispod ovoga krije njeno ranije slavno ime. »Nebojša« je raspremljena 1960. godine.

Tako je »umrla« prva, a istovremeno i posljednja podmornica bivše Jugoslavije. Generacije pomoraca školovanih na njoj svoje znanje korisno su primijenili i primjenjuju na podmornicama tipa »Sutjeska« i »Junak«, izgrađenim u našim brodogradilištima.

---

<sup>15</sup> Jovo Nakićenović: Sudbina ratnih i pomoćnih brodova bivše RM. Mornarički glasnik 1/72.



## Résumé

### SANS UN SEUL COUP DE FEU. LA FLOTILLE SOUS MARINE DE LA YOUGOSLAVIE AVANT GUERRE ET DURANT LA SECONDE GUERRE MONDIALE.

Par Tomo GRGUREVIĆ

La guerre d'avril a surpris la flotille sous marine de la Royauté Yougoslave que formaient les sous-marins »Nebojša«, »Hrabri«, »Osvetnik« et »Smjeli« dans le golfe de Boka Kotorska. Quoiqu'on fût au courant de l'attaque attendue contre la Yougoslavie, la flotille sous marine, commandée par le capitaine de frégate Mirko Dabović, a été surprise par l'attaque aérienne, au matin du 6. avril 1941.

Le huit avril l'ordre a été donné aux sous-marins »Nebojša« et »Smjeli« de quitter le port et d'occuper certaines positions sur la ligne Bari—Brindizi—Durazzo. Il est intéressant de constater que c'est le seul ordre de caractère offensif qui a été donné à une unité de la Marine de guerre stationnée dans le golfe de Kotor. Les sous-marins ont exécuté l'ordre et peu après sont arrivés sur la ligne établie. Cependant, durant tout le temps de patrouille, ils n'ont effectué aucune attaque. Le 11 avril, »Nebojša« a été découvert par les bateaux de guerre italiens et l'ont attaqué. Toutefois, grâce à l'extraordinaire habileté de l'équipage, le sous-marin a enduré toutes les attaques plongeant à une profondeur de plus de 40 mètres. Le 15 avril, les deux sous-marins sont retournés dans leur base à Boka. Les deux autres sous-marins »Hrabri« et »Osvetnik« se trouvaient à Boka, durant toute la guerre d'avril.

Tout de suite après le retour de »Nebojša« l'activité pour les préparatifs de départ et de fuite auprès des alliés a commencé à se développer. Lorsque l'ordre a été donné pour la défense de faire feu sur les avions ennemis, les préparatifs ont été accélérés. Dans l'après-midi du 16. avril, »Nebojša« a quitté Kotor et, durant la nuit, il a pris le chemin vers la Grèce. Plus tard, il est arrivé sain et sauf à Alexandrie et le 27. avril il est entré dans la formation des forces aériennes méditerranéennes. »Nebojša« n'a pas participé aux opérations de guerre. Les trois autres sous-marins ont dû être livrés aux Italiens, à Kotor. Plus tard, tous les trois envoyés à Pula où »Smjeli« a reçu le nom de »Baimonti« et »Osvetnik«, »Rizmondo«. Nous ne possédons pas des détails sur le sort du troisième sous-marin.

À Pula, les deux sous-marins ont servi pour l'enseignement et pour la protection des convois. Ils ont été coulés en septembre 1943. »Nebojša«, d'Alexandrie a été envoyé à Malte d'où, en décembre 1945, il est retourné dans sa patrie.